

Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki

Yemliha COŞKUN¹
Günbey AKKAŞ²

Geliş Tarihi: 20.02.2009

Yayına Kabul Tarihi: 09.04.2009

ÖZET

Bu araştırma ile engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygıları ile sosyal destek algıları arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini, 2008-2009 öğretim yılında Kahramanmaraş ili Rehberlik Araştırma Merkezi'ne engelli çocuklarının eğitsel tanılama ve değerlendirmesi için başvuran 150 anne oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, 'Kişisel Bilgi Formu' ile birlikte, annelerin sürekli kaygı düzeylerini belirlemek üzere "Spielberger Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri" (Spielberger ve Ark., 1970), ve annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyini belirlemek amacıyla 'Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği' (Zimet, Dahlem ve ark., 1988) kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde 'Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı', 'Bağımsız Grup t-testi', 'Mann Whitney-U' testi, 'Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)' ve 'Kruskal Wallis-H' tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygı düzeylerinin yüksek olduğu sosyal destek düzeyiyle sürekli kaygı düzeyleri arasında ters ilişkinin var olduğu görülmüştür. Ayrıca, annelerin eğitim düzeyleri ve aile gelir düzeylerinin yükselmesiyle, sürekli kaygı düzeylerinin düştüğü buna karşın algıladıkları sosyal destek düzeyinde artış olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürekli kaygı, algılanan sosyal destek, engelli çocuk annesi

The Relation Which between Anxiety Level Of the Mothers Who Have Disabled Children and Social Support

ABSTRACT

By this research, it is aimed to state the relation between continual anxiety level of mothers who have disabled child and social support. 150 mothers who applied to Kahramanmaraş Guidance Research Center to evaluate and diagnose their disabled children in 2008-2009 education years form the sample of research. As a tool for collecting data in the research, with 'Individual Info Form', 'Spielberger Manual for State-Trait Anxiety Inventory STAI' (Spielberger & Friends, 1970) to determine the continual anxiety level of mothers and 'Multidimensional Scale of Perceived Social Support MSPSS' (Zimet, Dahlem ve Friends, 1988) to determine social support of mothers perceived were used. In analysing the datas, "Pearson Correlation Coefficient" 'Independent Samples T-Test', 'Mann Whitney U-Test for Independent', 'One-Way ANOVA for Repeated Measures' and 'Kruskal Wallis H-Test for Independent Samples' technics were used. At the result of the research, it was seen that there was a reverse relation between the high continual anxiety level of mothers who have disabled child and continual anxiety level. Besides, The symptom of decreasing continual anxiety level with the increasing parents' education level and income, on the contrary of increasing the perceptioning of social support level has been achieved.

Keywords: Continual anxiety, social support perceived, disabled child and mother.

¹ Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü. Kahramanmaraş, ycoskun@ksu.edu.tr

² Rehber Öğretmen, Rehberlik ve Araştırma Merkezi, Kahramanmaraş, gakkas80@gmail.com

GİRİŞ

Sosyolojik anlamda toplumun temeli olarak kabul edilen aile olgusunun var oluşunda, çocuklar en önemli öğeyi oluşturmaktadır. Çocuk en geniş anlamda kadın ve erkeğin ortak bir ürünü, neslin devamı, eşleri birbirine bağlayan bağ, özlem gideren bir araç, anne babanın gelecek sigortası, annenin verdiği bir armağan ve sevgi olarak kabul edilmektedir (Ataman, 2003). Burt ve Perlis'e (1999) göre bir ailenin sahip olabileceği en büyük ödüllerden biri çocuk sahibi olabilmeleri ve o çocuğun da kendine özgü yeteneklerinin olmasıdır. Bütün toplumlarda çocuk sahibi olmak, insan yaşamındaki en önemli olaylardan biridir. Çocuk sahibi olmak, çift için, alışık oldukları karı kocalık rollerinin yanı sıra, anne baba olma rollerini de beraberinde getirmektedir. Çocuğun doğumu aileyi gerek yapısal, gerek gelişimsel, gerekse işlevsel olarak etkiler. Ana babanın dağılık ve daha çok bireysel olan ilgileri, birlikte ürettikleri "ortak" bir varlığa çocuğa yönelmekte, yaşantıları çocuklarının gereksinimlerine yanıt verecek şekilde belirli amaçlara yönelmektedir (Özguven, 2000; Şendil ve Balkan, 2005; T.C. M.E.B., 2006).

Anne babalık rollerine geçiş dönemi olarak değerlendirebileceğimiz gebelik döneminde çiftler, heyecan ve coşkuyla bebeklerini beklerler ve bebekleri ile ilgili hayaller kurarlar. Yapılan tüm hazırlıklar normal bir doğum içindir. Bir anne babanın temel görevi; fiziksel, psikolojik ve zihinsel yönden sağlıklı bir bebek yetiştirmektir. Ana baba dışındaki tüm fertlerin de beklentisi aynı şekildedir (Şendil ve Balkan, 2005; T.C. M.E.B., 2006). Ancak dünyaya gelen çocuk engelli ise beklentiler değişecektir. Farklı özelliklere sahip bir çocuğun anne babası olma rolü, anne babaların kendi seçtikleri bir rol değildir ve bu role hiçbiri kendini hazırlamaz (Akkök, 2003), dolayısıyla çocuğun doğumu ile beklenen mutluluk ve sevincin yerini yoğun bir üzüntü duygusu alır; aile karmaşık bir psikolojik durum içine girer (Özsoy, Özyürek, Eripek, 1998).

Engelli olarak dünyaya gelen çocuk aile içerisindeki rolünü tam olarak oynayamaz ise aile içinde uyum sorunlarına yol açabilmektedir. Engel, bireyin yetersizliği nedeniyle, yaş, cins, sosyal ve kültürel farklılıklara bağlı olarak oynaması gereken rolleri, gereği gibi oynayamama durumu olarak tanımlanmakta ve aile içerisinde uyum sorunlarına neden olabilmektedir (Özsoy, Özyürek, Eripek, 1998; Özguven, 2000). Aile üyelerinden birinin ya da birkaçının geçici ya da sürekli hastalığı, engelliliği (görme, işitme, zihinsel veya fiziksel engellilik vb.) tüm üyelerin uyumunu etkilemekte, en sağlam yapıdaki ailelerin bile dengeleri sarsılabilmektedir (Yörükoğlu, 1998).

Öfke, suçluluk, aşırı koruma gibi duygusal tepkimeler gösterebilen engelli çocuk ailelerinde (Whirter ve Acar, 2000) anne babanın çocuğa davranışlarını kabul eden veya reddeden, kontrol eden veya özerk aile tutumları adı altında iki grupta toplamak mümkündür (Turan vd. 1991). Akkök (2003), ailelerin tepkilerini çeşitli modellerle açıklamaktadır. Bunlardan en bilineni "Aşama modeli" olarak bilinen ve ailelerin çeşitli aşamalardan geçerek kabul ve uyum aşamasına geldiğini varsayan modeldir. Bu aşamalardan birincisinde şok, inkar, keder ve çöküntü (depresyon); ikinci aşamada karışık duygular, kaygı, suçluluk, kırgınlık, utanma; üçüncü aşamada ise kapı kapı dolaşma, anlaşma, uyma-yeniden düzenleme, kabul ve uyum duygularını yaşarlar ve bu duruma çözüm ararlar (Pearce, 1996; Yörükoğlu, 1998; Ataman, 2003; T.C. M.E.B., 2006).

Engelli çocuğu olan anne-babaların geçirdikleri aşamalar bir noktaya kadar benzerlik göstermekle birlikte anne-babalar zaman zaman bu aşamalar arasında gidip gelebilirler ya da bir aşamaya takılıp kalabilirler. Genellikle düzeltilemeyen, değiştirilemeyen ve süreklilik gösteren yetersizlikler, ailelerin işlevlerini sınırlandırarak onlarda zorlanmalara neden olabilmektedir (Kaner, 2004). Ailelerin yaşadıkları duygusal

zorlanma, engelli bireylerin durumuna ilişkin yeterli bilgi edinememe, başkalarına bu durumu açıklamada çekilen güçlük, engelli bireyde görülen davranış ve sağlık sorunları, tedavi ve eğitim konusunda pek çok uzmanla görüşme gerekliliği, uygun eğitim ortamını bulma çabaları, daha fazla zaman, para ve enerji ihtiyacı ve engelli bireyin geleceğine ilişkin kaygılar aileler için önemli gerginlik kaynaklarını oluşturmaktadır (Kavak, 2007). Engelli bir çocuğu olan aile çoğu kez başına gelen bu duruma anlam veremez ve birçok yere sorunun çözümü için başvuruda bulunurlar. Durum ve problem nedir? Bu problem nereden kaynaklanmaktadır? Bu problem çözülür mü, engellilik düzelir mi? Aile içi ilişkileri nasıl düzenleyelim? Eğitimi nasıl olacak? Bu çocuğun geleceği nasıl olur veya bizden sonra hali ne olur? Başka çocuğumuz olsa acaba nasıl olur? gibi sorulara cevap ararlar (Özsoy, Özyürek, Eripek, 1998), ancak hemen bulunamayan cevaplar aile üzerinde psikolojik bir baskı oluşturarak ailenin durumluk ya da sürekli kaygı yaşamasına neden olabilmektedir.

Kaygı genellikle gelecekle ilgili insanı üzen ve sıkı bir bekleme hali olarak tanımlanır. Güvensizlik duygusu ile karışık bir heyecan durumudur. (Öncül, 2000). Kaygı dış dünyadan kaynaklanan bir tehlike ihtimali ya da kişi tarafından tehlikeli olarak algılanıp yorumlanan herhangi bir durum karşısında yaşanan bir duygudur. Kişi kendisini bir alarm durumunda ve sanki bir şey olacaktı gibi hisseder, tedirginlik duyar (Gürün, 1991; Nar, 2005). Titreme, terleme, çarpıntı ve yüksek nabız gibi fiziksel semptomlarla seyreden bir tabloya işaret etmektedir (Beck ve Emery, 2006). Yüksek düzeyde kaygıya sahip olan kişiler fizyolojik (kasların gergin olması, sinir sistemi bozuklukları) ve psikolojik (tedirgin bekleme hali, dikkat toplamada zorluk) belirtiler geliştirirler. Kaygının sürekliliği ve şiddeti arttığı zaman sorun olarak insanların karşısına çıkar (Cüceloğlu, 1997).

Belirli dönemlerde herkesin geçirebileceği bir yaşantı olan kaygı, “Durumluk kaygı” ve “Sürekli kaygı” olarak iki şekilde incelenmektedir. Durumluk kaygı, tehlikeli olarak adlandırılan durumlar öncesinde veya olaylar sırasında ortaya çıkar çoğunlukla mantıki sebeplere bağlı, başkalarıncı da nedeni anlaşılabilen ve genellikle her bireyin yaşadığı geçici duruma bağlı bir kaygı biçimidir. Bazı insanlarda da belirli bir olay ve duruma bağlı olmayan genel ve devamlı kaygı hali vardır. Buna da sürekli kaygı denir. Bulunduğu durumdan memnun olmama, genel bir hoşnutsuzluk hali taşıma, huzursuzluk, her an başına kötü bir olay gelecektir gibi durma, kolaylıkla incinme ve karamsarlığa bürünme sürekli kaygı düzeyi yüksek bireylerin özelliklerindedir. Bireyin içinde bulunduğu durumla doğrudan bağdaşmayan, çevreden gelen tehlikelere bağlı olmayan, başkaları tarafından nedeni açıkça anlaşılabilen kaygılar sürekli kaygılardır (Öner ve Le Compte 1985). Her bireyin değişik yoğunluklarda yaşama ihtimali bulunan bu kaygı durumlarını, özellikle engelli çocuğa sahip ailelerin bazı soruların cevaplarını bulmakta zorlanmaları ve gelecekte çocuklarıyla ilgili karşılaşacakları durumlara ilişkin yeterince bilgi ve güvenceye sahip olamadıkları durumlarda, yoğun bir biçimde yaşamaları olasıdır.

Ailelerin engelli bireyler nedeniyle yaşadıkları gerginlik, onlarla etkili bir iletişim kuramama, engelli bireylerine ilişkin gerçekçi olmayan beklentiler içine girme, engelli bireylerin duygusal ihtiyaçlarını göz ardı ederek sadece fiziksel gereksinimlerini karşılama vb. negatif tutumlar geliştirmelerine neden olabilmektedir. Yetersizliği olan bir çocuğun varlığına başarılı bir şekilde uyum yapmayı kolaylaştıran etmenlerden biri, hem çocuğun ve ailenin gereksinimlerini karşılamaya yardım edecek hem de yetersizlikle ilgili sorunların azaltılmasına ve ailelerin bu sorunlarla başa çıkmalarını kolaylaştıracak destek hizmetlerini sağlamaktır. Bu bağlamda engelli çocuğun ebeveyne, kardeşlere ve geniş aileye etkisini ve bu kişilerin nasıl uyum sağladıklarını anlamak için ailelerin sosyal destek sistemini incelemek gerekir (Kavak, 2007).

Anne babaların tüm yaşadıkları ile nasıl ve ne ölçüde başa çıktıkları sosyal destek mekanizmaları ile paralellik göstermektedir. Ailelerin arkadaşlığa, dostluğa, yalnız olmadıklarını hissetmeye, duygusal desteğe ihtiyaçları vardır. Bu desteği genişletilmiş aile fertlerinden, yakın çevreden aldıkları gibi psikolojik danışma guruplarında diğer anne ve babalardan da almaktadırlar. Bu guruplar annelerin babaların yalnız olmadıklarını fark etmelerine, birbirlerine duygusal ve sosyal yönden yakınlaşmalarına yardımcı olurken, bunun olumlu sonucu olarak da kaygı düzeyinde belirgin bir azalma olmaktadır ki, bu anlamda anne ve babaların yalnız kalmamaları oldukça önemlidir (Akkök, 2003).

Genel olarak bireye çevresindeki insanlar tarafından yapılan yardım olarak açıklanan (Çakır ve Palabıykoğlu, 1997) sosyal destek; stres altındaki ya da güç durumdaki bireye çevresindeki insanlar (eş, aile, arkadaş) tarafından sağlanan maddi ve manevi yardım olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 1997; Eker, Arkar, Yıldız 2001). Sosyal desteklerin pek çok işlevi vardır. Sosyal destekler 1) bireylere gereksinim duydukları hizmetleri ve malzemeleri sağlayarak duygusal rahatlık verirler 2) beklenen sorunlarla ilgili olarak bireylere rehberlik ederek bu sorunlarla başa çıkma yolları sunarlar 3) bireylerin performanslarını geliştirici geribildirimler sunarlar 4) olumlu uyuma ve kişisel gelişime katkıda bulunurlar 5) hem günlük yaşamda hem de gereksinimler ve krizler anında bireyler arası bağlantıları sağlayarak onları stresin olumsuz etkilerine karşı korurlar (Akt: Kaner, 2004, Sarason ve ark., 1983; Kazak ve Marvin,1984; Dunst ve Trivette,1986). Tanımlarından ve işlevlerinden de anlaşılacağı gibi, sosyal destek çok boyutlu bir yapı olup, farklı destek kaynaklarından doyum almanın yanı sıra, aile için gerekli olan destek kaynaklarının sayısını da ifade etmektedir (Kaner, 2004). Bu anlamda yürürlükte olan sosyal, politik ve ekonomik nitelikli birtakım destekleyiciler bulunmaktadır ve aile bireylerinin içsel ve dışsal destek kaynakları, onların kaygıyla baş etmelerinde oldukça önemlidir. Bu kaynaklar, aile üyelerinin kişisel kaynakları olabileceği gibi, arkadaşlarından, profesyonellerden ve toplumsal kurumlardan yararlanılan kaynaklar da olabilmektedir (Yıldırım, 1997; Kaner, 2004). Özellikle engelli çocuğa sahip aileler, karşılaştıkları çözümsüzlük durumlarına bağlı olarak sürekli kaygı durumunu yaşamamaları için bu kaynaklardan destek almaları oldukça önemlidir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; engelli çocuğa sahip olan annelerin yaşadıkları sürekli kaygı düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Ayrıca, engelli çocuğa sahip olan annelerin algıladıkları sosyal destek (aile desteği, özel kişi desteği, arkadaş desteği) durumları ile sürekli kaygı düzeylerinin, sosyo-demografik değişkenlere bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını saptamaktır.

Araştırmanın Önemi

Engelli çocuklarla yapılan son çalışmalar, verilen destek eğitim hizmetlerin, sadece engelli çocuğa sunulan hizmetlerle sınırlandırılmayacağı, en az engelli çocuklar kadar, bir sistem olarak aile bireylerinin gereksinimlerinin de belirlenmesi ve bu gereksinim doğrultusunda hizmet verilmesi düşüncelerini ön plana çıkarmıştır. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmanın engelli çocuğa sahip olan annelerin kaygı düzeylerini ve sosyal destek algılarını belirlemek açısından önemli olacağı düşünülmektedir. Ayrıca özel eğitim hizmetlerinde ve engelli çocuğu olan ailelerle çalışan uzmanlara, ailelere verilecek hizmetler bakımından yol gösterici olabileceği ve alan yazına katkısı olabileceği düşünülmektedir.

YÖNTEM

Engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygı durumları ile sosyal destek algılama düzeyleri ilişkisinin incelendiği bu araştırma, ilişkisel tarama modelinde bir çalışmadır.

2.1. Evren-Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2008-2009 öğretim yılında Kahramanmaraş ili Rehberlik ve Araştırma Merkezine çocuklarının eğitsel tanılama ve değerlendirmesi için başvuran engelli çocuğa sahip 780 anne oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini, 780 kişiden oluşan grup içerisinde random (tesadüfi) olarak yapılan seçimle belirlenmiş 167 farklı engel (zihin, işitme, otistik ve ortopedik engelli) grubundan çocuklarının eğitsel tanılama ve değerlendirmesi için başvuran anneler oluşturmaktadır. Bu anlamda, eksik ve yanlış doldurulmuş geçersiz formlar elendikten sonra, araştırma 150 engelli çocuk annesi ile gerçekleştirilmiştir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, engelli çocuğa sahip olan annelerin sosyo-demografik özellikleri hakkında bilgi toplamak için araştırmacılar tarafından geliştirilmiş ‘Kişisel Bilgi Formu’ ile birlikte ‘Spielberger Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri’ (Spielberg ve ark., 1970) ve ‘Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği’ (Zimet, Dahlem ve ark., 1988) kullanılmıştır.

2.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın bağımsız değişkenleri hakkında veri toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu engelli çocuğa sahip olan annelerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik toplam 5 sorudan (Çocuğunun cinsiyeti, ailenin sosyal güvencesi, anne yaşı, anne eğitim düzeyi, ailenin aylık geliri) oluşmaktadır.

2.2.2. Spielberger’in Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri

Orijinal formu Spielberger ve Arkadaşları (1970) tarafından durumluk ve sürekli kaygı seviyelerini ayrı ayrı saptamak amacıyla geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlanması, güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları Öner ve Le Compte (1974-1977) tarafından yapılmıştır. Bir öz değerlendirme türü olan ölçek, toplam 40. maddeden oluşan iki ayrı ölçekten oluşmaktadır. Bu çalışmada envanterin 20 maddelik ‘Sürekli Kaygı Ölçeği’ kullanılmıştır. 4’lü Likert tipi olan ölçekte, 1, 6, 7, 10, 13, 16, ve 19 maddelere verilen cevaplar tersine puanlanır. Ölçekten elde edilen toplam puan değeri 20 ile 80 arasında değişebilir. Puanın büyük olması kaygı seviyesinin yüksek olduğunu, küçük puan kaygı seviyesinin düşük olduğunu işaret eder. Ölçeğin Kuder-Richardson (Alpha) güvenilirliği .83 ile .87 arasında, test-tekrar test güvenilirliği .71 ile .86 arasında ve madde (Item Remainder) güvenilirliği .34 ile .72 arasında değişmekte olup yapı ya da deneysel kavram geçerliği ve kriter geçerliği analizleri yapılmış ve tatmin edici sonuçlara ulaşılmıştır (Öner ve Le Compte 1985).

2.2.3. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Orijinal formu Amerika Birleşik Devletlerinde Zimet ve Arkadaşları (1988) tarafından geliştirilmiş olup, Türkçeye uyarlanması, güvenilirlik ve geçerlik çalışması Çakır ve Palabıyıkoglu (1997); Eker, Arkar, Yıldız (2001) tarafından yapılmıştır. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ile üç farklı kaynaktan alınan sosyal desteğin yeterliliği öznel olarak değerlendirilmektedir. 12 ifade içeren ölçek aile (3, 4, 8, 11. maddeler), arkadaşlar (6, 7, 9, 12. maddeler) ve özel insan (1, 2, 5 ve 10. maddeler) olmak üzere üç farklı desteği içermektedir. Ayrıca alt boyut puanları toplanarak ölçeğin toplam puanı da belirlenebilir. 1 den 7 ye kadar puanlanan Likert tipi ölçeğin, alt boyutların puanı 4 ile 28 arasında, ölçeğin toplam puanı ise 12 ile 84 arasında

değişmektedir. Elde edilen puanın yüksek olması algılanan sosyal desteğin yüksek olduğunu göstermektedir. Yapı geçerliliği için yapılan faktör analizi sonucunda 3 faktör ortaya çıkmış bulunan ölçeğin; iç tutarlılıkta Cronbach Alfa katsayıları tüm ölçek için .89, aile desteği boyutu için .85, arkadaş desteği boyutu için .88 ve özel insan desteği boyutu için .92 arasında çıkmış olup oldukça yüksektir (Eker, Arkar ve Yaldız, 2001).

BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde, ‘Kişisel Bilgi Formu’, ‘Spielberger Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri’ (Spielberger ve ark., 1970) ve ‘Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği’ (Zimet, Dahlem ve ark., 1988) ile elde edilen veriler, engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları ilişkisi temel problemi doğrultusunda analiz edilip, bulguları özetlenmiştir. Ayrıca, annelerin sürekli kaygı düzeyleri ve sosyal destek algılamalarının annelerin sosyo-demografik özelliklerine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı sınınanarak bulgular sıralanmıştır.

Bu amaçla, kişisel bilgi formlarına bağlı olarak demografik özelliklerin frekans ve yüzde dağılımları bulunduktan sonra engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ve sosyal destek algı puanlarının aritmetik ortalaması ve standart sapması belirlenmiş daha sonra araştırmanın temel problemi niteliğindeki, engelli çocuğa sahip olan annelerin kaygı düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek ilişkisinin incelenmesinde ‘Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı’ tekniğinden yararlanılırken, annelerin sürekli kaygı düzeyleri ve sosyal destek algılamalarının sosyo-demografik özelliklerine göre farklılaşıp, farklılaşmadığını belirlemek üzere varyansların homojenliği durumunda ‘tek yönlü varyans analizi’ (ANOVA) ve ‘bağımsız grup t-testi’, varyansların homojen olmadığı durumlarda ise ‘Kruskall Wallis-H testi’ ve ilişkisiz örneklem için ‘Mann Whitney-U Testi’ kullanılarak bulgular aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir. Bu anlamda:Örneklem grubundaki annelerden, değerlendirmeye alınan 150’sinin demografik özelliklerine ilişkin frekans (f) ve yüzde (%) sonuçlarının dağılımı sırasıyla aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: *Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Sosyo-Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzde Değerleri*

Faktör	Değişkenler	f	%
Çocuğun Cinsiyeti	Kız	76	50,7
	Erkek	74	49,3
Ailenin Sosyal Güvencesi	Var	121	80,7
	Yok	29	19,3
Anne Yaşı	29 yaş ve altı	32	21,3
	30-39 yaş arası	72	48,0
	40 yaş ve üstü	46	30,7
Anne Eğitim Düzeyi	İlköğretim	116	77,3
	Ortaöğretim	23	15,3
	Yüksek Öğretim	11	7,3
Ailenin Aylık Gelir Düzeyi	0-999	126	84,0
	1000-1999	20	13,3
	2000 ve üstü	4	2,7

Tablo 1’de görüldüğü gibi, engelli çocukların cinsiyet değişkenine göre örneklem grubunun 76’sı (% 50,7) kız, 74’ü ise (% 49,3) erkeklerden oluşmaktadır. Ailenin sosyal güvencesi değişkenine göre, ailelerin 121’i (% 80,7) sosyal güvenceye sahipken, 29 (% 19,3) ailenin sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Annelerin 32’si (% 21,3) 29 ve daha alt yaşlarda iken, 72’si (% 48,0) 30-39 yaşları arasında, 46’sı (30,7) ise 40 ve üzerinde yaşlarındadırlar. Yine annelerin 116’sı (% 77,3) ilköğretim düzeyine kadar eğitim görmüş, 23’ü (% 15,3)

ortaöğretim, 11 ise (% 7,3) lisans ve üstü düzeyinde eğitim görmüşlerdir. Ailelerin 126'sı (% 84,0) 0-999 TL. arası (düşük gelir), 20'si (% 13,3) 1000-1999 TL. arası (orta düzey gelir), ve 4'sü ise (% 2,7) 2000 TL. üzerinde (yüksek düzey) aylık gelire sahiptirler.

Araştırmada engelli çocuğa sahip annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapmaları hesaplanarak aşağıda tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: *Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları*

Değişkenler	N	$\bar{X}$	Ss
Sürekli Kaygı Düzeyi	150	52,22	16,21
A. Sosyal D. Düzeyi	150	50,58	8,25

Tablo 2'de görüldüğü gibi engelli çocuğa sahip annelerin sürekli kaygı düzeyleri aritmetik ortalaması 52.22, standart sapmasının 16.21; algıladıkları sosyal destek puanlarının aritmetik ortalaması 50.58, standart sapmasının ise 8.25 olduğu görülmektedir. Bu tabloya göre, engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygı düzeyi puanlarının ve algılanan sosyal destek puanlarının ortalamadan yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Bu saptamadan sonra, araştırmanın temel amacı doğrultusunda örneklem grubunu oluşturan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere 'Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı' tekniğinden yararlanılmış ve sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: *Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı Sonuçları*

Değişkenler	Sürekli Kaygı Düzeyi	Algılanan Sosyal Destek
Sürekli Kaygı Düzeyi	-	-.407*
Algılanan Sosyal Destek		-

N=150

*p<.01

Tablo 3'te görüldüğü gibi, engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında .01 düzeyinde anlamlı ters ilişki bulunmaktadır. Bu tabloya göre, engelli çocuğa sahip olan annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyi arttıkça, sürekli kaygı düzeylerinin azaldığını söylemek mümkündür.

Değişkenler arasındaki ilişkinin test edilmesinden sonra engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygı ve sosyal destek algılamalarının bazı demografik özelliklerine (engelli çocuğun cinsiyeti, ailenin sosyal güvencesi, anne yaşı, anne eğitim düzeyi, aile aylık gelir düzeyi) göre farklılığı incelenerek sonuçlar aşağıdaki tablolarda sırayla gösterilmiştir. Bu anlamda, annelerin sürekli kaygı düzeylerinin, engelli çocuğun cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan ilişkisiz ölçümler için 'Bağımsız Grup T-Testi' sonuçları tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4: *Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Kaygı Düzeyi Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Grup T-Testi Sonuçları*

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Kız	76	49,60	8,41	148	-1,481	.141
Erkek	74	51,59	8,02			

Engelli çocuğa sahip annelerin sürekli kaygı düzeylerinin, çocuklarının cinsiyetine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeden önce, Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojenliği test edilmiş, sonuçta varyanslarının homojen olduğu ($L = ,050$; $p > .05$) görülmüştür. Daha sonra ortalamalar arasındaki farkın belirlenmesi işlemlerine geçilmiştir.

Tablo 4'de görüldüğü gibi, yapılan 'Bağımsız Grup T Testi' sonucunda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($t = -1,481$; $p > .05$). Bu sonuca göre engelli çocukların kız ya da erkek oluşuyla ilgili annelerin sürekli kaygı durumlarında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir.

Aşağıda tablo 5'de annelerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin, engelli çocuğun cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan ilişkisiz ölçümler için 'Bağımsız Grup T-Testi' sonuçları tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5: Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Grup T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Kız	76	52,61	14,49	148	,304	.762
Erkek	74	51,81	17,90			

Engelli çocuğa sahip annelerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin, çocuklarının cinsiyetine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeden önce, Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojenliği test edilmiş, sonuçta varyanslarının homojen olduğu ($L = 2,975$; $p > .05$) görülmüştür. Daha sonra ortalamalar arasındaki farkın belirlenmesi işlemlerine geçilmiştir.

Tablo 5'de görüldüğü gibi, yapılan 'Bağımsız Grup T-Testi' sonucunda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($t = ,304$; $p > .05$). Bu sonuca göre engelli çocukların kız ya da erkek oluşuyla ilgili annelerin sosyal destek algılamalarında bir farklılaşma olmadığı görülmektedir.

Aşağıda tablo 6'da annelerin sürekli kaygı düzeylerinin, algıladıkları sosyal güvence değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan ilişkisiz ölçümler için 'Mann Whitney-U' testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 6: Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi Puanlarının Ailenin Sosyal Güvenceye Sahip Olma Değişkenine Göre Mann Whitney-U testi sonuçları

Sosyal Güvencesi	N	S.O	S.T	U	p
Var	121	72,22	8739,00	1358,00	,059
Yok	29	89,17	2586,00		

Tablo 6'da görüldüğü gibi, yapılan ilişkisiz ölçümler için 'Mann Whitney-U' testi sonucunda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($U = 1358,00$; $p > .05$). Bu sonuca göre engelli çocuğa sahip olan annelerin kaygı düzeylerinin ailenin sosyal güvencelerinin olup olmamasına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Aşağıda tablo 7'de engelli çocuğa sahip olan annelerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin, ailenin sosyal güvence değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan ilişkisiz ölçümler için 'Mann Whitney-U' testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 7: Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri Puanlarının Ailenin Sosyal Güvenceye Sahip Olma Değişkenine Göre Mann Whitney-U testi sonuçları

Sosyal Güvencesi	N	S.O	S.T	U	p
Var	121	78,39	9485,00	1405,00	,096
Yok	29	63,45	1840,00		

Tablo 7’de görüldüğü gibi, yapılan ilişkisiz ölçümler için ‘Mann Whitney-U’ testi sonucunda anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (U = 1405,00; p>.05). Bu sonuca göre engelli çocuğa sahip olan annelerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin, ailenin sosyal güvencelerinin olup olmamasına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

Aşağıda tablo 8’de engelli çocuğa sahip annelerin sürekli kaygı düzeylerinin, anne yaş düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan ‘Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)’ testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 8: Engelli Çocuğa Sahip Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi Puanlarının, Anne Yaş Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Anne Yaşı	N	$\bar{X}$	S	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
29 y. ve alt	32	47,59	9,19	G.Arası	2822,801	2	448,797	3,397	.036*
30-39 yaş	72	50,72	8,35	Gruplar İçi	36358,939	147			
40 ve üstü	46	52,45	6,87	Toplam	39181,740	149			
Toplam	150	50,58	8,25						

*p<.05

Annelerin sürekli kaygı düzeylerinin anne yaş düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) tekniği uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda anne yaş düzeyi ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F = 3,397; p<.05). Daha sonra anlamlı farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc tekniklerini kullanabilmek için Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojenliği incelenmiş, sonuçta varyansların homojen olduğu (L = 1,961; p>.05) görüldükten sonra uygun post-hoc tekniklerinden Scheffe çoklu karşılaştırma testi yapılarak analiz sonuçları aşağıda tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9: Engelli Çocuğa Sahip Olan Annelerin Sürekli Kaygı Puanlarının, Anne Yaş Düzeyi Değişkenine Göre Farklılığın Hangi Gruplardan Kaynaklandığını Belirlemek Üzere Yapılan Post-Hoc Scheffe Testi Sonuçları

Anne Yaşı(i)	Anne Yaşı(j)	$\bar{X}_i - \bar{X}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	P
29 yaş ve altı	30-39 yaş	-3,1285	1,72670	.197
	40 ve üstü	-4,8628*	1,87083	.037*
30-39 yaş	29 yaş ve altı	3,1285	1,72670	.197
	40 yaş ve üstü	-1,7343	1,53404	.529
40 yaş ve üstü	29 yaş ve altı	4,8628*	1,87083	.037*
	30-39 yaş	1,7343	1,53404	.529

*p<.05

Tablo 9’da görüldüğü gibi annelerin sürekli kaygı düzeylerinin anne yaş düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ‘Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)’ sonrası kullanılan post-hoc Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonucunda, 29 ve daha küçük yaşta anneler ile 40 ve üstü yaşta anneler arasında, 40 ve üstü yaşta annelerin lehine (p<.05) düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur. Bu sonuca göre, annelerin yaş düzeyleri arttıkça kaygı düzeylerinin de arttığını söylemek mümkündür.

Aşağıda tablo 10’da engelli çocuğa sahip annelerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin, anne yaş düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan ‘Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)’ testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 10: *Algılanan Sosyal Destek Puanlarının Anne Yaş Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları*

Anne Yaşı	N	$\bar{X}$	Ss	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
29 yaş ve alt	32	56,59	15,03	G.Arası	2822,801	2	1411,401	5,706	.004*
30-39 yaş	72	54,36	15,32	Gruplar İçi	36358,939	147	247,340		
40 ve üstü	46	45,82	16,78	Toplam	39181,740	149			
Toplam	150	52,22	16,21						

*p<.05

Annelerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin anne yaş düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ‘Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) tekniği uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda anne yaş düzeyi ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F = 5,706; p< .05). Daha sonra anlamlı farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc tekniklerini kullanabilmek için Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojenliği incelenmiş, sonuçta varyansların homojen olduğu (L = ,223; p> .05) görüldükten sonra uygun post-hoc tekniklerinden Scheffe çoklu karşılaştırma testi yapılarak analiz sonuçları aşağıdaki tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11: *Engelli Çocuğa Sahip Olan Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının, Anne Yaş Düzeyi Değişkenine Göre Farklılığın Hangi Gruplardan Kaynaklandığını Belirlemek Üzere Yapılan Post-Hoc Scheffe Testi Sonuçları*

Anne Yaşı(i)	Anne Yaşı(j)	$\bar{X}_i - \bar{X}_j$	Sh $_{\bar{x}}$	P
29 yaş ve altı	30-39 yaş	2,2326	3,34135	.800
	40 ve üstü	10,7677*	3,62026	.014*
30-39 yaş	29 yaş ve altı	-2,2326	3,34135	.800
	40 yaş ve üstü	8,5350*	2,96854	.018*
40 yaş ve üstü	29 yaş ve altı	-10,7677*	3,62026	.014*
	30-39 yaş	-8,5350*	2,96854	.018*

*p<.05

Tablo 11’de görüldüğü gibi annelerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin anne yaş düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ‘Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)’ sonrası kullanılan post-hoc Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonucunda, 29 ve daha küçük yaştaki anneler ile 40 ve üstü yaştaki anneler arasında, 29 ve daha küçük yaştaki annelerin lehine; 30-39 yaştaki anneler ile 40 ve üstü yaştaki anneler arasında, 30-39 yaştaki annelerin lehine (p< .05) düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur. Bu sonuca göre annelerin artan yaşla beraber, algıladıkları sosyal destek düzeyinin azaldığını söylemek mümkündür.

Aşağıda tablo 12’de engelli çocuğa sahip annelerin sürekli kaygı düzeylerinin, anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan ‘Kruskal Wallis-H’ testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 12: *Engelli Çocuğa Sahip Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi Puanlarının, Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları*

Değişkenler	Anne Eğitim Düzeyi	N	S.O	Sd	X ²	p
Kaygı	İlköğretim	116	81,05	2	14,501	,001*
	Orta Öğretim	23	69,30			
	Yüksek Öğretim	11	29,91			

*p<.05

Tablo 12’de görüldüğü gibi, engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygı düzeylerinin, anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ‘Kruskal Wallis-H’ testi sonucunda annelerin eğitim düzeyi gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark ($x^2=14,50$; $p<.05$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere ‘Mann Whitney-U’ testi uygulanmıştır. Analizlerin sonucunda ilköğretim düzeyindeki annelerin, orta ve yüksek öğretim grubunda olan annelerden; orta öğretim grubundaki annelerin de yüksek öğretim grubunda olan annelerden, daha yüksek düzeyde sürekli kaygıya sahip oldukları görülmüştür.

Aşağıda tablo 13’de engelli çocuğa sahip annelerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin, anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan ‘Kruskal Wallis-H’ testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 13: *Engelli Çocuğa Sahip Olan Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının, Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları*

Değişkenler	Anne Eğitim Düzeyi	N	S.O	Sd	X ²	p
Sosyal Destek Algısı	İlköğretim	116	69,60	2	9,69	,008*
	Ortaöğretim	23	89,02			
	Yüksek Öğretim	11	106,32			

*p<.05

Tablo 13’de görüldüğü gibi, engelli çocuğa sahip olan annelerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin, anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ‘Kruskal Wallis-H’ testi sonucunda annelerin eğitim düzeylerinin sıra ortalamaları arasındaki fark ($x^2=9,69$; $p<.05$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere ‘Mann Whitney-U’ testi uygulanmıştır. Analizlerin sonucunda yüksek öğretim düzeyindeki annelerin, ilk ve orta öğretim grubunda olan annelerden; orta öğretim grubundaki annelerin de ilköğretim grubunda olan annelerden, daha yüksek düzeyde sosyal destek algısına sahip oldukları görülmüştür.

Aşağıda tablo 14’de engelli çocuğa sahip annelerin sürekli kaygı düzeylerinin, aile gelir düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan ‘Kruskal Wallis-H’ testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 14: *Engelli Çocuğa Sahip Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi Puanlarının, Aile Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları*

Değişkenler	Ailenin Aylık Gelir Düzeyi	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p
Kaygı	999 ve altı	126	80,98	2	16,727	,000*
	1000-1999	20	54,83			
	2000 ve üstü	4	6,25			

*p<.05

Tablo 14’de görüldüğü gibi, engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygı düzeylerinin, aile gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ‘Kruskal Wallis-H’ testi sonucunda aile gelir düzeyi gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark ($\chi^2=16,72$; $p<.05$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere ‘Mann Whitney-U’ testi uygulanmıştır. Analizlerin sonucunda ailesinin geliri 999 ve altı TL. olan annelerin, ailelerin geliri 1000-1999 TL. olan annelerden; ailesinin geliri 1000-1999 TL. olan annelerin ise ailelerin geliri 2000 ve üstü TL. olan annelerden daha yüksek düzeyde sürekli kaygıya sahip oldukları görülmüştür.

Aşağıda tablo 15’de engelli çocuğa sahip annelerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin, aile gelir düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan ‘Kruskal Wallis-H’ testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 15: *Engelli Çocuğa Sahip Olan Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Aile Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları*

Değişkenler	Ailenin Aylık Gelir Düzeyi	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p
Sosyal Destek Algısı	999 ve altı	126	70,14	2	12,042	,002*
	1000-1999	20	102,65			
	2000 ve üstü	4	108,50			

* $p<.05$

Tablo 15’de görüldüğü gibi, engelli çocuğa sahip olan annelerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin, aile gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ‘Kruskal Wallis-H’ testi sonucunda aile gelir düzeyi gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark ($\chi^2=12,04$; $p<.05$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere ‘Mann Whitney-U’ testi uygulanmıştır. Analizlerin sonucunda ailelerinin 2000 ve üstü TL. aylık geliri olan annelerin, ailelerinin 1000-1999 ile 999 ve altı TL. aylık geliri olan annelerden; ailelerinin 1000-1999 TL. aylık geliri annelerin de, ailelerinin 999 ve altı TL. aylık geliri olan annelerden, algıladıkları sosyal destek puanlarının daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Engelli çocuk annelerinin sürekli kaygı düzeylerinde, algıladıkları sosyal desteğin etkisi göz ardı edilemez. Bu anlamda ailenin diğer üyelerinin, arkadaş çevresinin ve toplumun ilgili kesimlerinin engelli çocuğa sahip anneleri destekleme konusunda bilinç sahibi olmaları ve bunu uygulamaya dönüştürmeleri, annelerin kaygılarının azaltılmasında oldukça önemlidir.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, engelli çocuk sahibi annelerin sürekli kaygı düzeylerinin ortalamasının üzerinde olduğu görülmüştür. Alanyazın incelendiğinde, Doğru ve Arslan (2008) ile Piştav, Akmeşe, Mutlu ve Günel’in (2007) engelli çocuk anneleri ile ilgili araştırmalarında da benzer bulgulara ulaşılmış olup, bu durum engelli çocuğa sahip olan anneler açısından beklenen bir sonuçtur. Çünkü engelli çocuklarının gelecekte nelerle karşılaşacaklarına dair belirsizlik, özellikle kendisi yaşlandıktan sonra ya da kendisinin vefatından sonra, çocuğunun hayatını nasıl devam ettireceğine ilişkin belirsizlikler annelerin sürekli kaygı durumuna neden olabilmektedir.

Diğer yandan annelerin sosyal destek algılamalarının ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir ki, bu durum annelerin sosyal çevrelerinin duyarsız olmadığını ve annelere destek olduklarını göstermektedir. Engelli

çocuğa sahip olan annelerin, kaygı düzeyleri ile sosyal destek algılamaları arasındaki ilişkiye bakıldığında, kaygı durumları ile sosyal destek algıları arasında orta düzeyde ve ters ilişkinin olduğu görülmüştür. Yine beklenen bir durum olan bu bulguya göre annelerin sosyal destek algı düzeyi arttıkça sürekli kaygı düzeylerinin azaldığını yani yalnız bırakılmadıklarında, destek olduğunda daha az sürekli kaygı hissettiklerini söylemek mümkündür. Alanyazın incelendiğinde, Sencar'ın (2007) otistik çocuğa sahip anneler üzerinde yaptığı çalışmasında da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.

Diğer bulgulara bakıldığında, engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygı ve sosyal destek algılamaları çocuklarının cinsiyeti, ailelerinin sosyal güvencelerinin olup olmayışlarına göre farklılaşmamaktadır. Bu durum, engelli çocuğun kız ya da erkek olmasının anneler için fark oluşturmadığını ve sosyal güvencenin olup olmayışının da, annelerin sürekli kaygı durumlarını ve sosyal destek algılamalarını pek etkilemediğini düşündürmektedir. Ancak aynı durumun, annenin yaş düzeyi, eğitim düzeyi ve ailenin gelir düzeyi değişkenleri açısından geçerli olmadığı görülmektedir. Engelli çocuğa sahip annelerin yaş düzeyi arttıkça sürekli kaygı düzeylerinin yükseldiği ve sosyal destek algılarının ise düştüğü görülmüştür. Bu durumun, annelerin yaşlandıkça daha zor durumlarla karşılaşacaklarına, sosyal çevrelerinin desteklerinin azalacağına dair olumsuz beklentilerinin bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Bu bulgu engelli çocuğu olan anne babalarla çalışan Kaner (2004)'in bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Ancak bu bulgu otistik çocuğa sahip annelerle çalışan Görgü (2005)'ün anne yaşının sosyal destek algısıyla ilişkisiz olduğu yönündeki bulgusuyla tutarlılık göstermemektedir.

Diğer yandan annelerin eğitim düzeyi ve gelir düzeyleri arttıkça, sürekli kaygı düzeylerinin azaldığı ve sosyal destek algılama düzeyinin arttığı görülmektedir. Bu bulguya göre, annelerin eğitim düzeylerinin artışıyla birlikte engelli çocuklarına dair karşılaşacakları sorunlara çözüm geliştirmede genellikle daha başarılı olacaklarından, kaygı düzeylerinin bir alt eğitim düzeyine göre daha az olması beklenen bir durumdur. Aynı şekilde, eğitimin getirdiği avantajla anne ve babaların sosyal çevrelerinin farklılığı ve bu çevrelerden yararlanma durumları da sahip olunan eğitim düzeyiyle paralellik gösterecektir. Benzer durum ailelerin aylık gelir düzeyi içinde geçerli olup, genelde maddi imkanlara paralel gelişen sosyal çevre ile birlikte algılanan destek artmakta, diğer yandan ise engelli çocuklarının gereksinimlerini giderme noktasında maddi olanakların artışı kaygıyı azaltıcı etki ettiği düşünülmektedir. Bu bulgular engelli çocuğu olan annelerle çalışan Erhan (2005) ve Görgü'nün (2005) annelerin eğitim düzeyi ve gelir düzeyleri arttıkça sosyal destek algılama düzeyinin arttığı bulgularıyla da tutarlılık göstermektedir.

ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, bazı önerilerde bulunulabilir. Bunlardan bir kısmı aşağıda özetlenmiştir.

1. Engelli bir çocuğa sahip olmak her ne kadar aileyi ilgilendiren bir durum gibi gözükse de, toplumsal açıdan da engelli bireylerin günlük yaşamda önemli bir yer tuttuğu göz ardı edilmeden, engelliliğin hem tıbbi hem de eğitsel yönden tanı ve teşhisinin mümkün olduğunca erken yapılarak, özel eğitimi konusunda toplumsal bilincin artırılması için eğitimciler tarafından bilgi eksikliğinin giderilmesinde yarar vardır.
2. Engelli çocuğa sahip olan anne ve babalar için aile danışma merkezleri açılması, aile eğitim programları hazırlanarak mevcut uygulamalardan daha sık ve katılımların daha fazla olması için çaba

sarf edilmesi, bu merkezlerde anne babalara kurslar, seminerler, broşürler, televizyon ve radyo programları vb. sunularak birbirleriyle daha fazla vakit geçirmelerinin sağlanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

3. Engelli çocuğun eğitimi ile ilgilenen eğitimciler mümkün olduğu kadar aile ziyaretlerini arttırarak çocuğun ev ve eğitim imkanlarını görmelidirler. Ailenin, sorunlarıyla ilgilenilmesinden ve kendilerine destek olunmasının yanında, engelli çocuğa uygulanacak eğitim programının ve izlenecek yöntemin kararlaştırılması, planlanması ve yürütülmesinde işbirliği sağlanarak, süreçten uzak kalmamaları sağlanmalıdır.
4. Aile içerisinde çocuğun bakımı ile ilgili iş bölümüne gidilerek, tüm sorumlunun annelere bırakılmaması ve öncelikli olarak annenin ailesi tarafından desteklenmesi son derece önemlidir.
5. Özel eğitim hizmeti veren kurumlar, sağlık kuruluşları, rehberlik ve araştırma merkezleri vb. gibi kurumların içerisinde sayısı az olanlar arttırılmalı bununla ilgili özel teşebbüs teşvik edilerek, mümkün olduğu kadar fazla aileye ulaşılmalı, bu kurumlarda aile destek grupları oluşturulmalıdır. Böylece diğer engelli çocuk aileleri ile birlikte “grup” çalışmaları yapılarak anne babaların yalnız olmadıklarını anlamaları, kendi sorunlarına benzer sorunları olan pek çok anne – baba olduğunu öğrenerek duygu ve düşüncelerini paylaşmaları sağlanabilir.
6. Engelli çocuğa sahip ana babaların geleceğe dönük kaygılarının azaltılması için devletin her türlü engel grubuna bir sınırlandırmaya gitmeden kademeli olarak maddi destek sağlamanın yararı olacağı düşünülmektedir. Bu maddi destek yanında aile hekimliği gibi engelli çocukların aileleri içinde aile danışmanlığı projesi ile hem psikolojik hem de sosyal yönden desteklenmeleri sağlanabilir. Bu nedenle engelli çocuğa hizmet verecek uzman personel yetiştirme sayısında bir artışa gidilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akkök, F. (2003). Farklı Özelliğe Sahip Olan Çocuk Aileleri ve Ailelerle Yapılan Çalışmalar. (ed. A. Ataman) Özel Eğitime Giriş Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık, s. 121-142.
- Ataman, A. (2003). Özel Eğitime Muhtaç Olmanın Nedenleri. (ed. A. Ataman) Özel Eğitime Giriş Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık, s. 9-50.
- Beck, A., T., ve Emery, G. (2005). Anksiyete Bozuklukları Ve Fobiler Bilişsel Bir Bakış Açısı. (Çev. Veysel Öztürk), (2006). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Burt, S. ve Perlis, L. (1999). Rehber Anne Babalar. (Çev. Fatma Can Akbaş), (2003). İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Cüceloğlu, D. (1997). İnsan ve Davranışı (7. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Çakır, Y. ve Palabıyıkçoğlu, R. (1997). Gençlerde Sosyal Destek-Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. Ankara Üniversitesi Kriz Dergisi, 5(1), 15-24.
- Doğru, P. ve Arslan, A. (2008). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi İle Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19, 543-553.
- Eker, D., Arkar, H., Yıldız, H. (2001). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formunun Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği. Türk Psikiyatri Dergisi, 12(1),17-25.
- Erhan, G., G. (2005). ‘Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Umutsuzluk, Karamsarlık, Sosyal destek Algılarının ve Gelecek Planlarının İncelenmesi’, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Görgü, E. (2005). ‘3-7 Yaş Arası Otistik Çocuğa Sahip Olan Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri İle Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişki’, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gürün O. A. (1991). Psikoloji Sözlüğü. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Kaner, S. (2004). ‘Engelli Çocukları Olan Ana Babaların Algıladıkları Stres, Sosyal Destek Ve Yaşam Doyumları’, Yayınlanmamış Araştırma Raporu, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, Ankara.
- Kavak, S. (2007). ‘Algılanan Aile Yakınları Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi ve 0-8 Yaş Arası Engelli Çocuğu Olan Annelerin Yakınlardan Aldığı Desteği Algılamaları’, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2006). Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.

- Nar, E. (2005). Beni Anlayın (3. Baskı). İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Öncül, R. (2000). Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Öner, N. (1997). Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler, Bir Başvuru Kaynağı (3.Baskı). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Öner, N. ve Le Compte, A. (1985). Süreksiz Durumluk / Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı (2. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Özgüven, İ., E. (2000). Evlilik ve Aile Terapisi. Ankara: PDREM Yayınları.
- Özsoy, Y., Özyürek, M., Eripek S. (1998). Özel Eğitime Giriş (9. Baskı). Ankara: Karatepe Yayınları.
- Pearce, j. (1996). Çocuklarda Büyüme Ve Gelişme. (Çev. Ayşegül Yeşildağlar), (1996). Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Piştav, Akmeşe, P., Mutlu, A., Günel, M., K. (2007). Serebral Paralizili Çocukların Annelerinin Kaygı Düzeyinin Araştırılması, Ankara Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 50(4), 236-240
- Sencar, B. (2007). 'Otistik Çocuğa Sahip Ailelerin (Anne-Babaların) Algıladıkları Sosyal Destek ve Stres Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi', Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Şendil, G. ve Balkan, K., İ. (2005). Anne Baba Olmak Dizisi, Çocuğun Eğitimi Ailede Başlar. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Turan, N., Kayıhan, H., Yılmaz, C., Topçu. A. (1991). Ortopedik Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri Komisyonu Raporu. I.Özel Eğitim Konseyi. (sf. 87-119). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Whirter, Mc., J. ve Acar, V., N. (2000). Ergen ve Çocukla İletişim. Ankara: US-A Yayıncılık.
- Yıldırım, İ. (1997). Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi, Güvenirliği ve Geçerliği. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13, 81-87.
- Yörükoğlu, A. (1998). Çocuk Ruh Sağlığı (22. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zimet, G., Dahlem, N., Zimet, S. ve Farley, G. (1988). The Multidimensional Scale of the Perceived Social Support. Journal of Personality Assesment. 55, 610-617.